

conceptual environment. Conceptual fields highlight the specific verbalization of the concept in question and their regular compatibility. A field approach used to analyse the means of its verbalization allows for a systemic presentation of a range of meanings forming its textual interpretation, which makes it possible to determine the meaning of the event being researched. Its essential characteristics, which are used as a framework for modelling the structure of the concept, are objectified by using the method of forming a concept through textual meanings. The semantic dominants, key issues and ideas of the New Testament are identified through a systematic study of the biblical concepts.

Key words: *the New Testament, concept, concept space, conceptual analysis, conceptual field, modeling of the concept structure.*

Світлана Щербина
(Київ)

УДК 811.111'373

МОВНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ БІНАРНИХ КОНЦЕПТІВ SUCCESS ТА FAILURE В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються особливості мовної об'єктивації концептів SUCCESS та FAILURE в англомовних художніх творах ХХ ст. Встановлено мовні засоби первинної номінації концептів SUCCESS та FAILURE у художніх творах даної епохи, серед яких домінують позиції займають лексеми success, failure та їх частиномовні похідні. Окреслено вторинні – метафоричні засоби вербалізації концептів SUCCESS та FAILURE, які відображають асоціативно приписувані відповідним ментальним утворенням окремі властивості деяких реальних чи фіктивних сутностей. Виявлено комбінаторні зв'язки концептів SUCCESS та FAILURE з іншими ментальними сутностями (субконцептами), які демонструють багатий потенціал асоціативних зв'язків концептів SUCCESS та FAILURE у спектрі англомовного художнього дискурсу ХХ ст.

Ключові слова: *концепт, бінарний концепт, мовна об'єктивація, засоби вербалізації, комбінаторні зв'язки, художні твори.*

Постановка проблеми. Антропоцентрична спрямованість сучасних лінгвоконцептологічних досліджень засвідчує зростання дослідницького інтересу до вивчення способів і засобів вербалізації людиною результатів пізнання навколишньої дійсності. Сприймаючи світ крізь призму своєї рідної мови, людина поступово формує в своїй свідомості систему образів (концептів), які, вербалізуючись у мові, розкривають стереотипні уявлення про навколишню дійсність.

Концепт як “базова одиниця колективного знання, що має мовне вираження і визначена етнокультурною специфікою” [2, с. 35], став об'єктом багатьох лінгвоконцептологічних розвідок (праці С.Г. Воркачова, В.І. Карасика, В.А. Маслової, А.М. Приходька, Ю.С. Степанова та ін.). Особливо питомої ваги у цьому відношенні набули дослідження, присвячені вивченню мовної об'єктивації бінарних концептів, які відображають генетичну основу одиниць мислення структурувати елементи навколишнього світу за характером їх різновекторного аксіологічного навантаження, а також протилежності як суттєвої ознаки ментального відображення світу загалом та кожного фрагмента дійсності зокрема [3, с. 13]. Вивчення, з одного боку, онтологічно протилежних, а з іншого – змістовно взаємопов'язаних сутностей, на думку вчених, є одним із провідних методів опису цілісного фрагмента мовної картини світу [4, с. 49].

Аналіз останніх досліджень. Об'єктом нашого дослідження виступають бінарні концепти SUCCESS та FAILURE, які належать до ключових концептів англоамериканського суспільства, національний характер якого детермінується концепцією виняткового індивідуалізму та прагненням представників англо-американської спільноти за будь-яку ціну досягти успіху у різних сферах життя людини.

У раніше проведених нами дослідженнях вже міститься досвід опису бінарної опозиції концептів SUCCESS та FAILURE у різних дискурсивних практиках сьогодення [5, С. 313 – 317]. Однак, як відомо, концепт є динамічним ментальним утворенням, що з часом збагачується

новими конотаціями та обростає новими асоціативними зв'язками з іншими концептами. У цьому відношенні, цікаво було б простежити динаміку функціонування досліджуваних нами концептів, опираючись не лише на сучасний стан їх розвитку, але й на особливості їх мовної репрезентації у прив'язці до основних цінностей певної культурної епохи, які знаходять яскраве вираження на сторінках художньої літератури.

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей мовної об'єктивації бінарних концептів SUCCESS і FAILURE в англійських художніх творах ХХ ст. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) окреслити основний арсенал первинних номінативних засобів об'єктивації концептів SUCCESS та FAILURE у художніх творах визначеного періоду; 2) виявити вторинні засоби вербалізації досліджуваних нами концептів; 3) встановити комбінаторні зв'язки концептів SUCCESS та FAILURE у досліджуваних творах.

Матеріалом дослідження слугували літературні художні твори американських письменників (Jack London "Martin Eden" [7], Theodore Dreiser "Sister Carrie" [8]).

Виклад основного матеріалу. Перейдемо безпосередньо до результатів дослідження. Як і будь-які інші вербалізовані концептуальні сутності, концепти SUCCESS та FAILURE актуалізуються у спектрі англійських художніх творів за допомогою широкого кола первинних номінативних засобів, серед яких провідне місце відводиться іменам концептів – лексемам success та failure (75 випадків слововживань). Домінантну позицію за кількістю слововживань займає лексема success (58 випадків слововживань), яка набуває оцінно-маркованих конотацій у поєднанні з атрибутивними субстантивами оцінки: great success (шалений успіх), ultimate success (цілковитий успіх), partial success (частковий успіх), temporary success (тимчасовий успіх). Наприклад: *Then the certitude of his ultimate success rose up in him, an able ally of hunger, and with a quick moment he slipped the coin into his pocket* (London, p. 126).

Як свідчить контекстуальний аналіз, не менш продуктивним способом мовної об'єктивації концептів SUCCESS та FAILURE у художніх творах є їх репрезентація за допомогою низки синонімічних номінативів, які створюють так звані когнітивний праобраз успіху та поразки у концептосистемі англійського художнього дискурсу ХХ ст. Так, концепт SUCCESS об'єктивується через когнітивно-семантичні ознаки таких лексем як: fame, wealth, fortune, prosperity, achievement, victory, triumph, happiness, luck. За кількісним співвідношенням слововживань домінуючу позицію серед них займає лексема fortune (36 контекстуальних фрагментів), яка переважно вживається на позначення матеріального стану особистості: *They were the small fortunes and secret order distinctions. These gentlemen Elks knew the standing of one another. They had regard for the ability which could amass a small fortune, own a nice home, keep a barouche or carriage, perhaps, wear fine clothes, and maintain a good mercantile position* (Dreiser, p.125).

У свою чергу, концепт FAILURE номінується за допомогою таких синонімічних маркерів як: destruction, misfortune, ruin, poverty, collapse, disappointment, loss, серед яких за частотністю вживання виділяються лексеми loss і poverty (26 контекстуальних фрагментів), що, на нашу думку, є свідченням того, що для англійської мовної особистості поразка – це перш за все втрата будь-якого характеру, що залишає свій відбиток на всій подальшій життєдіяльності людини: *And now poverty threatened to seize her entirely and to remove this other world far upward like a heaven to which any Lazarus might extend, appealingly, his hands* (Dreiser, p. 245).

Як свідчить аналіз проведеного дослідження, в контрастній площині художніх творів концепти SUCCESS і FAILURE проявляють себе через опозиційно-видові відношення лексем wealth і poverty. Успіх вимірюється грошима та багатством, відсутність яких розцінюється як поразка та безпорадність: *He had thought of her often enough in days past. How successful she was - how much money she must have!* (Dreiser, p. 422).

Відповідно до своїх матеріальних статків герої художніх творів розподіляються на два класи: the Upper class (вищий клас) та the Lower class (нищий клас). Багатії (представники вищого класу) уособлюють собою успішних особистостей, які реалізували себе в житті, а тому заслуговують на пошану та захоплення з боку інших людей: *There was a class, however, too rich, too famous or too successful, with whom he could not attempt any familiarity of address, and with these he was professionally tactful...* (Dreiser, p. 42). Представники вищого класу стороняться іншого світу – світу, де панують злидні та сморід. Для

них він незрозумілий, далекий, а тому – чужий: *That was terrible! Everything about poverty was terrible! She wished she knew the way out... Poverty threatened to seize her entirely and remove this other world upward like a heaven to which any Lazarus might extend, appealingly, his hands* (Dreiser, p 245).

У рамках концептуальних моделей “SUCCESS = MATERIAL COMFORT”, “FAILURE = POOR LIVING CONDITIONS” спостерігається і видовий зв'язок концептів SUCCESS та FAILURE з субконцептом CLOTHES. Одяг виступає своєрідним індикатором матеріальних статків. Саме одяг героїв творів несе в собі інформацію про соціальний статус особистості, фіксує стан її матеріального благополуччя, формуючи в уяві спостерігача певний прототип успішної чи неуспішної особистості. Наприклад, приналежність до світу багатих та успішних визначається наявністю вишуканого гардеробу та стильних аксесуарів. Як приклад: *His suit was of striped and crossed pattern of brown wool, new at that time, but since become familiar as a business suit. It was the most striking characteristics of his most successful manner and method. Good clothes, of course, were the first essential, the things without which he was nothing* (Dreiser, p. 3).

Однак, як засвідчує проведене дослідження, успішність особистості перш за все визначається рівнем її власних досягнень. Тобто, успішна особистість – це така людина, якій вдалося досягти всього самостійно, докладаючи при цьому власні зусилля. Підтвердженням цьому є використання авторами художніх творів лексеми *to work*, яка є синонімічною по відношенню до частиномовної похідної лексеми *success*, дієслова *to succeed* [6]. Особливого значення вона набуває у поєднанні з прислівником *hard*, семантична структура якого містить сему “докладання значних зусиль, витрачання великої кількості енергії і уваги”/ *using a lot of effort, energy, or attention* [6]. Щоб досягти успіху, кожна людина повинна “зробити себе сама” (стати *self-made man*). Звернувшись до даних лексикографічних словників, помічаємо, що семантична структура лексеми *self-made* містить в собі архісему “докладання власних зусиль” (*having achieved success or recognition by one's own efforts*), що підтверджує думку про те, що кожна людина повинна сама йти до свого успіху. Лише у цьому випадку вона може заслуговувати на похвалу: *He was self-made man. No one had helped him* (London, p. 345]; “*I will be the man. I will make myself the man. I will make good*” (London, p. 106).

В історії англо-американської спільноти налічується чимало видатних постатей (*self-made men*), яким вдалося реалізувати власні зусилля та стати успішними не маючи нічого за плечима. Серед них відомі літературні діячі, політики, фінансисти, бізнесмени. Як наприклад: Абрагам Лінкольн, Бенжамін Франклін, Марк Твен, Чарльз Дікенс, Фредерік Дуглас, Генрі Форд та багато інших. Цілком очевидно, що кожного з них на життєвому шляху спіткала маса невдач, але вони не здалися і вперто йшли до своєї мети, тим самим втілили в життя концепцію американської мрії “AMERICAN DREAM”: “*American dream is the idea that you can accomplish anything you desire if you work hard. It carries the idea that you can make much money doing something that you love*” [1, с. 212].

Важливу роль у концептуальному просторі художніх творів відіграють і вторинні засоби репрезентації концептів SUCCESS та FAILURE, які відображають асоціативно приписувані відповідним ментальним утворенням окремі властивості деяких реальних чи фіктивних сутностей. У результаті цього процесу такі номінації концептів SUCCESS та FAILURE виступають метафорично заданими сферами, які проєктуються на них з інших концептів (“ЛЮДИНА”, “ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ”, “ПРИРОДА”, “ПРЕДМЕТ” тощо).

Аналіз контекстуальних фрагментів, дібраних з обраних нами художніх творів, дав можливість відтворити метафоричний образ концептів SUCCESS та FAILURE, що може бути окреслений у концептуальних схемах онтологічних, орієнтаційних та структурних метафор, найбільш продуктивними з яких виявилася група онтологічних метафор, представлена такими метафоричними моделями як: SUCCESS / FAILURE – ЛЮДИНА, SUCCESS / FAILURE – ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ, SUCCESS / FAILURE – ПРИРОДА, SUCCESS / FAILURE – ТОВАР.

Група метафоричних кореляцій SUCCESS / FAILURE – ЛЮДИНА репрезентується контекстуальними фрагментами, де досліджувані сутності наділяються властивостями людини. Подібно людині концептам SUCCESS та FAILURE приписується здатність до різних дій (фізичних, інтелектуальних, комунікативних), які здобувають оцінку добре чи погано. Так,

онтологічні метафоричні моделі з SUCCESS та FAILURE представлені метафорами, я яких SUCCESS та FAILURE постає у образі АГЕНСА. Це підтверджується цілою низкою контекстуальних фрагментів, у яких зустрічаються такі метафоричні праобрази концептів SUCCESS та FAILURE як: УСПИХ – ПОКРОВИТЕЛЬ: *Success had given her the momentary feeling that she was now blessed with much of which he would approve (Dreiser, p. 361)*; УСПИХ – ПЕРЕМОЖЕЦЬ, що викликає почуття власного триумфу над іншими: *He rejoined in her success, kept counting her winnings, and finally gathered and put them in her extended hand (Dreiser, p. 68)*; ПОРАЗКА – РУЙНІВНИК, який обирає прирікає людину на злиденне існування: *For the first time Ruth gazed upon the sordid face of poverty. Starving lovers had always seemed romantic to her, -but she had had no idea how starving lovers lived. (London, p. 125).*

Онтологічні метафоричні моделі УСПИХУ/ПОРАЗКИ як ФІЗИЧНОГО ОБ'ЄКТА представлені 2 видами метафор. Перша з них відображає метафоричне осмислення УСПИХУ як ПОДІЇ, що є приводом для веселощів та святкування: *He carried himself with the same self-important air, took his new state with easy familiarity, and rejoiced in Carrie's proclivities and successes (Dreiser, p. 220)*. Інший вид метафори ілюструє ПОРАЗКУ як певний ПРЕДМЕТ, який важко сплутати з іншим через наявність в нього специфічних рис (як наприклад запах): *"It had about it that unmistakable odor of poverty that all such places have" (Dreiser, p. 65).*

Структурні метафоричні моделі художніх творів репрезентують метафоричне переосмислення поразки, яке набуває чіткої структуризації у патерні ПОРАЗКА – ХВОРОБА. Зокрема, в англійській мовній свідомості ПОРАЗКА мислиться як серйозне захворювання з важкими наслідками. Метафоричний образ концептів SUCCESS та FAILURE поповнюється орієнтаційним метафоричним моделям, когнітивна проекція яких задається у спектрі модифікаторів "вперед" – "назад". У заданому просторі виділяється метафорична модель SUCCESS/FAILURE – РУХ, причому SUCCESS – це рух вперед, а FAILURE – рух назад. Ця метафорична модель виступає базовою по відношенню до таких моделей як: SUCCESS – РУХ у МАЙБУТНЄ, а FAILURE – РУХ у МИНУЛЕ: *"He was a future focused man. The past is for losers..." (Jack London, p.83).*

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок Таким чином, у спектрі англійських художніх творів, досліджувані нами концепти SUCCESS та FAILURE визначаються високою номінативною щільністю та образною дифузністю. У кожному конкретному випадку своєї текстової реалізації концепти SUCCESS та FAILURE передають певну частину концептуально-релевантної інформації, що приписує їм додаткові чи наділяє їх новими властивостями, які демонструють безмежні можливості асоціативної діяльності англійської мовної особистості.

Підводячи підсумки дослідження, необхідно зазначити, що різнобарвний світ художніх текстів не лише демонструє нам різнобічні способи мовної об'єктивації концептів SUCCESS та FAILURE, але і відкриває перед нами найрізноманітніші координаційні констеляції досліджуваних концептів, дистрибутивне оточення яких складає значна кількість ментальних одиниць (субконцептів). Більшість з цих одиниць характеризуються високим потенціалом комбінаторних зв'язків (концепт SUCCESS співіснує в одній концептуальній площині з концептами FORTUNE, ACHIEVEMENT, FAME, PROSPERITY, WEALTH; FAILURE проявляє щільність асоціативних зв'язків з концептами POVERTY, UNEMPLOYMENT, SUFFERING, CHEAP CLOTHES, STARVATION, LONELINESS).

У плані подальших наукових досліджень перспективним вбачається дослідження концептів SUCCESS та FAILURE у інших видах англійського дискурсу з подальшим зіставним аналізом особливостей їх вербалізації у різних дискурсивних практиках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак / И.В. Привалова. – М.: Гнозис, 2005. – 472 с.
2. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
3. Семегин Т.С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів ПРЕКРАСНИЙ/ПОТВОРНИЙ в англійській та українській мовах: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.17 / Т.С. Семегин. – К., 2011. – 20 с.
4. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы / Т.В. Цивьян. – 3-е изд., испр. – М.: КомКнига, 2006. – 280 с.

5. Щербина С.М. Когнітивно-семантичні особливості вербалізації концептів SUCCESS та FAILURE у різних видах сучасного англомовного дискурсу / С.М. Щербина // наук. праці Кам'янець-Подільського у-ту ім. Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 29. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 313 – 317.
6. The Compact Oxford English Dictionary Режим доступу: [http:// www.askoxford.com](http://www.askoxford.com)
7. Jack London, Martin Eden / J. London. – UK: Macmillan and Company edition, 1913. – 173 p.
8. Theodore Dreiser, Sister Carrie / T. Dreiser. – US: Pennsylvania State University, 2005. – 409 p.

Щербина С. Языковая объективация концептов SUCCESS и FAILURE в англоязычных художественных произведениях XX века.

В статье рассматриваются особенности языковой объективации концептов SUCCESS и FAILURE в англоязычных художественных текстах XX века. Установлено языковые средства первичной номинации концептов SUCCESS и FAILURE в художественных произведениях данной эпохи, среди которых доминантную позицию занимают лексемы success, failure и их дериваты. Также автор определяет вторичные – метафорические средства вербаллизации концептов SUCCESS и FAILURE, которые отображают ассоциативно приписываемы соответственным концептам характеристики некоторых реальных или фиктивных явлений. Раскрыты комбинаторные связи концептов SUCCESS и FAILURE с другими ментальными единицами (субконцептами), которые демонстрируют богатый потенциал ассоциативных связей концептов SUCCESS и FAILURE в англоязычном художественном дискурсе XX века.

Ключевые слова: концепт, бинарный концепт, языковая объективация, средства вербаллизации, комбинаторные связи, художественные произведения.

Shcherbyna S. The Linguistic Representation of the Concepts SUCCESS and FAILURE in the English fictional texts of the XXth century

The article deals with the peculiarities of the linguistic representation of the concepts SUCCESS and FAILURE in the English fictional texts of the XXth century. The primary nominative means of verbalization of the chosen concepts in the fictional texts have been determined. Taking into account the results of the quantitative analysis, the author singles out lexemes success, failure and their derivatives that prevail among other lexemes-verbalizers of the concepts SUCCESS and FAILURE in the analyzed texts. The author determines the metaphorical means of verbalization of these concepts, which reflect the associative potential of the concepts SUCCESS and FAILURE in the scope of fictional discourse. The combinatorial connections of the concepts SUCCESS and FAILURE with other mental entities (subconcepts) have been analyzed. These combinatorial connections define the prospects of the associative potential of the concepts SUCCESS and FAILURE in the English fictional discourse of the XXth century.

Key words: concept, binary concept, linguistic representation, the means of verbalization, combinational connections, fictional texts.